

De reis terug

De reis terug

Klaas Swaak

Voor Anneke

1

Nooit, nooit had ze willen terugkeren.

Toen ze destijds vertrok - achteraf was het eerder een overhaaste vlucht dan een weloverwogen vertrek - speelden woede en wrok haar parten. Daarbij kwam een vaag maar drukkend gevoel over de toekomst. Ze had geen idee wat haar bij terugkeer wachtte. Ze kon er zich niet mee bezighouden, zelfs als ze het had gewild; het leven was tot dan te zorgelijk geweest, op het onverdraagbare af. De vraag of ze ooit zou terugkeren, kwam niet bij haar op en wie haar die zou hebben gesteld, zou ze woedend hebben uitgevloekt.

Dat was toen. Maar nu Nikolaos was overleden ...

Terwijl de trein zich in beweging zette en de terugkeer nu definitief aanbrak, spoelden de emoties van toen als een vloedgolf over haar heen. Ze had zich destijds ver-raden gevoeld; ze was gekwetst tot in haar merg geweest.

- Uw ov-kaart of uw vervoersbiljet, mevrouw!

- Mevrouw!

Ze kwam ineens bij, mompelde iets onverstaanbaars waarna de conducteur zich vooroverboog maar ze herstelde zich met een - Neemt u me niet kwalijk!, pakte haar handtas en overhandigde het geprinte vervoerbewijs. Hij scande het biljet en gaf het terug, keek haar even aan. - Gaat het, mevrouw? Ineens was ze zich be-

wust van haar situatie. Ze wist dat er door medereizigers op haar werd gelet; het oponthoud van de conducteur duurde net even te lang. Ze knikte. Ze had zich weer in de hand toen ze het biljet opborg. De conducteur liep verder.

Ze schrok van zichzelf. De afgelopen dagen had ze niet uitgekeken naar het vertrek. Ze had zich op de reis voorbereid als welke eerdere dan ook. Ze had haast automatisch gepakt – zonder er veel bij na te denken. Ja, het kon in Patras warm zijn en daar had ze de keuze van haar kleding op aangepast; het was als vroeger toen ze met haar ouders naar het kustdorp bij Ancona aan de Adriatische Zee afreisde. Het inpakken was tussen de dagelijkse beslommeringen door gegaan; het bezoek aan de kapper, de afspraak met de burens over de verzorging van de planten en het opbergen van de post en de kranten hadden er nauwelijks inbreuk op gemaakt. Er was alle tijd geweest aan ginds te denken en het was niet gebeurd. Ze vroeg zich nu af of ze de reis had verdrongen. Terwijl er in de voorbije jaren verschillende momenten waren geweest waarop de reis ter sprake was gekomen. Hoe lang geleden had Andreas er al niet bij haar op aangedrongen? Nu had ze ingestemd.

Ze moest aan hem denken. Op Schiphol zou hij op haar wachten – met haar schoondochter hoogstwaarschijnlijk en de kleinkinderen. Het leidde haar af. De schrik over de plotselinge emotie die haar had overrompeld, was weliswaar weggeëbd maar ze was nog steeds verbaasd, zo verbaasd dat ze de kleinkinderen vergat. Weer moest ze aan Andreas denken, hoe opgetogen hij was

geweest toen ze een paar maanden geleden ja had gezegd om met hem naar Patras te gaan, nadat ze dat meer dan twintig jaar had geweigerd, niet op z'n suggesties was ingegaan en toespelingen erop had afgekap. Destijds lag het verleden met Nikolaos nog niet ver genoeg achter haar.

Het had als een klap gevoeld toen Andreas haar na zijn eindexamen had gezegd dat hij naar zijn vader in Patras wilde. Ze had het na haar vertrek uit Patras nooit meer met hem over zijn vader gehad en het was alsof ze zich voor de tweede keer verraden voelde. Andreas was vertrokken en weer bij haar teruggekeerd maar er was een verwijdering tussen hen ontstaan die jaren had geduurd. Pas toen haar kleindochter naar haar werd genoemd, was er iets veranderd. Het had tijd gekost voor ze begrip kon opbrengen voor wat hij had gedaan, voor wat hij voelde dat hij moest doen. Na Michaela's geboorte was het gesprek met Andreas langzaam op gang gekomen en bij die gelegenheden kwam steeds vaker en geleidelijk nadrukkelijker zijn wens naar voren nog eens met haar terug te keren.

Ze keek naar buiten waar het landschap aan haar voorbijleed. Toen ze nog auto reed, had ze er weinig oog voor al reed ze nooit hard, eerder te langzaam. Wat wel haar aandacht had, het was misschien een professionele tic, was hoe wegen, bruggen, viaducten en kruisingen waren ingebed in het landschap en ze had bewondering voor haar collega's van het ministerie die de ontwerpen hadden geleverd. Sommigen van hen kende ze uit haar studietijd. Vanuit de trein zag ze de keerzijde van hun

ingrepen. Wegen die doodliepen, verkavelingen die waren doorsneden, bos en bosschages die vereenzaamd waren achtergebleven. Ze had met de jaren vanuit de trein het landschap zien veranderen en vooral de ingrepen langs het spoor waren ingrijpend geweest. Er was geen dorp dat niet langs het spoor was uitgebreid en je kon er planologische en architectonische ontwikkelingsfasen in herkennen. De veranderingen waren ongetwijfeld met de beste bedoelingen gerealiseerd, zo was het althans in de openbaarheid gepresenteerd, maar de harde economische realiteit in de achterkamertjes was bepalend geweest.

Michaela kreeg weer vat op zichzelf. De stilte in de coupé werd gerespecteerd. Een enkeling las, een jonge vrouw tegenover haar toetste vliegensvlug berichten op haar mobiel in, er werd gewerkt achter laptops. Ze glimlachte plots en moest aan haar vader denken die haar lang geleden eens had verteld hoe hij met de hele coupé had gezongen, liedjes van school. Samen zingen was nu ondenkbaar. Ze keek weer naar buiten naar het veranderde en veranderende landschap en bedacht of en hoe ze zelf was veranderd. De tijden waren veranderd, maar zij? Was zij niet nog steeds de oude Micha én bewees deze reis niet dat zij een ander was geworden?

De machinist of de conducteur riep om dat ze Zwolle naderden. - Reizigers voor de richting ... handbagage Vergeet u niet uit te checken. Ze had het zo vaak gehoord dat ze bestemmingen kon dromen maar niet zou kunnen herhalen in de goede volgorde. Om haar heen

werden rugzakjes ingepakt en jassen aangetrokken. Er was een plotselinge bedrijvigheid die haar afleidde van haar reis. Ineens kwam naar boven dat de meesten van diegenen die zouden uitstappen jonge mensen waren die in Zwolle moesten studeren en ze glimlachte vaag bij de gedachte aan haar studietijd in Delft. Maar direct daarna verdween de glimlach en betrok haar gezicht. Ze had liever in Utrecht gestudeerd, Italiaanse taal- en letterkunde, maar ze was bezweken onder de druk van haar ouders, haar vader vooral, een studie te kiezen waarna een baan binnen bereik lag. - Wat deed je met Italiaans? Niks toch! Ze was er een conflict over aangegaan dat ze had verloren, had haar vaders zin gedaan en was met tegenzin bouwkunde gaan studeren. Ze had zich in het begin van de studie geërgerd aan haar vader die trots verkondigde dat zij later in de leiding van zijn bouwbedrijf zou worden opgenomen.

Het was het enige conflict in haar jeugd geweest. Haar moeder had zich toen, naarmate hardere woorden vielen, steeds meer teruggetrokken en had haast angstig afgewacht wat er zou gebeuren. Ze had haar moeders gezicht op het eind van de strijd gezien. Ontredderd had ze aan tafel gezeten en ze had met haar te doen gehad toen zij haast toonloos had gezegd: - Nog nooit hebben we ruzie gemaakt. Ze had beiden verwijtend aangekeken. Het geluid van de trein veranderde, werd harder en zwaarder. Michaela keek op: de IJssel. Terwijl ze naar buiten bleef kijken en de uiterwaarden en de rivier en opnieuw de uiterwaarden passeerde, bleven haar gedachten bij vroeger.

Was zij ondankbaar geweest? Alles had altijd gekund. Haar jeugd was zorgeloos geweest; op school waren er geen problemen; verjaardagen en feestdagen werden uitbundig gevierd. In de kerstvakanties werd er in Oostenrijk geskied - ze waren vaste gasten in Hotel Zum Adler in Kitzbühel - en de zomervakanties werden doorgebracht aan de Adriatische zee, in een huis dat zo lang zij zich kon heugen voor de hele maand augustus werd gehuurd. Je liep van het terras zo het strand op. Het moest allemaal een vermogen hebben gekost maar er was nooit over geld gesproken. Ook niet als het over kleding ging, of een fiets; ze was op school een van de eersten geweest die op een brommer kwam. Hoe lang was dat geleden? Vijfenvijftig, zesenvijftig jaar. Ze zag haar vader nog voordoen hoe ze moest gas geven, remmen. - Vergeet niet je hand uit te steken als je van richting verandert.

Had ze eerder duidelijk moeten maken wat zij wilde? Haar zus Magda had in de verpleging gewild en sprak op de lagere school al over later, als ze verpleegster was. Had haar vader dat te gemakkelijk geaccepteerd en daarom zijn wil doorgedreven toen zij over Italiaans begon? Voor haar lag de taal in het verlengde van de vakantie, betekende haast een verlenging ervan. Ze had het Italiaans eigenlijk op het strand geleerd, spelend met de kinderen. Ze sprak het als een geboren Italiaanse. Ze had vanzelfsprekende vriendschappen gesloten, al had ze er geen vriendje aan overgehouden. Haar zus wel, maar de Italiaan die in de familie was gekomen, was eruit verdwenen na een huwelijk dat nog geen vijf jaar zou standhouden. Van die op zich aardige en lieve Pedro

was Magda gescheiden omdat zij niet kon wortelen in de Italiaanse schoonfamilie met een schoonmoeder aan wie Pedro loyaler was dan aan haar. Het had haar te denken moeten geven toen ze Nikolaos leerde kennen. Van andermans fouten leer je niet en je eigen herken je nooit tijdig. Achteraf ...

Haar gedachten keerden terug naar Magda. Die had twee kinderen die ze had achtergelaten en nooit meer had teruggezien. Ze was verbitterd teruggekomen en overleed nauwelijks vijftien jaar later toen ze nog geen vijfenveertig was – nog steeds verbitterd en bovendien vereenzaamd - en had ook haar niet tot haar leven toegelaten. Dat zij alleen zou terugkeren, zou haar niet overkomen: Andreas had ze het land uit weten te krijgen. Hij had neven, kwam bij haar op, die hij nooit had gezien, en zij zou de kleuters van toen niet meer in de mannen herkennen die ze inmiddels geworden waren. Magda was zes jaar ouder geweest en had ze pas leren kennen toen ze volwassen was. Die zes jaar was in hun jeugd een te groot verschil geweest. Toen zij naar de lagere school ging, ging Magda naar de middelbare school en toen die haar diploma haalde, ging zij naar de eerste klas. Pas toen Magda Pedro had leren kennen, waren ze vertrouwelijk met elkaar geworden. Magda durfde bij hun ouders niet aan te komen met de boodschap dat ze verliefd was geworden en had haar in vertrouwen genomen. Zij ging al naar Delft, was derdejaars maar die maand aan zee liet ze zich niet afnemen hoewel ze werkte in een restaurant en goed verdiende. Haar Italiaans, Duits, Engels en een beetje Frans kwamen haar goed van pas. De ochtenden had ze vrij en bracht ze

in en om huis door. Vrienden en vriendinnen zochten haar daar op en in die groep was Magda onopvallend met Pedro verschenen. - Hij komt straks, had Magda op een ochtend gezegd, met Alberto. Ze had haar wenkbrauwen opgetrokken: - Maar Magda! - Sstt. Later. Ze had Pedro in gezelschap van Alberto zien komen, een jongen nog, jonger dan Magda, die duidelijk niet op z'n gemak was. Wel een aardige jongen, had ze gevonden, maar er waren zo veel aardige Italiaanse jongens. Zo'n Alberto die duidelijk belangstelling voor haar had gehad maar die ze nooit verder had laten komen dan een hand op haar borst. Pedro had steeds op Magda gelet en die had zich daarmee geen raad geweten. Ze had gezien hoe de twee om elkaar heen draaiden en toen het gezelschap vroeg in de namiddag naar het strand ging, draalde Magda met weggaan en had haar opgezocht en alleen maar - En? gevraagd. - Maar Magda, ik ken die jongen niet! En om het goed te maken dat ze niet enthousiaster was, had ze eraan toegevoegd. - Maar het lijkt me een aardige jongen. - Vind je? Echt? - Ja, ga nu maar; hij wacht vast op je. 's Nachts hadden ze toen zij van het restaurant was thuisgekomen, zitten praten, fluisterend op haar kamer, en Magda had verteld dat Pedro zo onstuimig was en zij had Magda gevraagd of ze bedoelde dat ze met hem had geslapen en toen had Magda gehuild. - Nu wil hij wel elke avond en ik vind het zo fijn! Ze was geschrokken. - Magda, je gebruikt toch wel condooms? - Dat vindt Pedro maar gehannes. Hij zegt dat hij zich wel op tijd terugtrekt. Sukkels, had ze gedacht, maar in plaats van dat uit te spreken vroeg ze: - Weten vader en moeder van Pedro? De vraag was als een klap aangekomen, harder dan het oordeel dat

zij had onderdrukt. - Ik zou dat maar zo snel mogelijk doen. Magda had zitten snikken en ten slotte gevraagd of zij daar dan bij wilde zijn. - Toch wel, hè, Micha? Ze had Magda tegen zich aangedrukt, als een bevestiging.

Michaela opende haar ogen en keek naar buiten. De Veluwe. De afwisseling van schaduw en dan weer scherp zonlicht was zo groot dat ze opnieuw haar ogen sloot. Het was of ze de warmte voelde van de late ochtend lang geleden waarop ze met Magda en haar ouders op het terras had zitten eten. Ze had Magda aangekeken en die had haar mes en vork neergelegd en gezegd: - Ik moet jullie wat vertellen. De stilte was plots hoorbaar. Je kon de zee horen ruisen. En in die stilte zei Magda: - Ik ben verliefd; hij heet Pedro. En toen zweeg ze en was de stilte weer hoorbaar, maar heel kort. Vader had met beide vuisten waarin het mes en de vork vervaarlijk omhoogstaken zo hard op tafel geslagen dat de borden rinkelden. Moeder kromp ineen, legde mes en vork op haar bord en keek hulpeloos. Magda deinsde terug, zakte achterover op haar stoel. En zij? Zij was de enige van de vier die haar mond leeg maakte, haar mes en vork neerlegde en - Gefeliciteerd, Magda zei. Ze wist nog hoe dankbaar Magda haar achteraf was geweest. - En jij verdedigt haar? Zijn jullie gek geworden? - Maar Anton, Anton, was haar moeder tussenbeide gekomen en had een hand naar hem uitgestrekt. Toen had ze die woedende reactie niet begrepen; pas later, veel later realiseerde ze zich dat hij met een Hollandse schoonzoon mogelijk een opvolger in het bedrijf had gevonden en dat die kans nu was verkeken, en toen begreep ze waarom hij z'n verlangen naar een opvolger op haar

had gericht. Ze wist niet meer hoe de maaltijd was geëindigd; wel herinnerde ze zich een avond - diezelfde avond? – waarop ze met moeder en Magda op het terras had gezeten en Magda over Pedro had verteld, uit wat voor gezin hij kwam, wat z'n vader deed, welke studie hij had gevolgd en dat hij op kantoor net promotie had gemaakt. Haar vader was gekomen en had - Kom je, Fleur? gezegd en die had naar een stoel gewezen. - Wat Magda ons heeft verteld, moet jij ook weten. En Magda had nu rustiger en door haar moeders onuitgesproken steun zelfverzekerder weer over Pedro verteld. Vader was daarna opgestaan, had opnieuw - Kom je, Fleur? gezegd en was opgestaan. Haar moeder was hem gevolgd en zij had haar zus in de arm geknepen.

- Dat flik jij me toch niet, hè? had haar vader tegen haar gezegd toen Magda was getrouwd en ze aanstalten maakten naar Holland terug te gaan. Pedro had hij min of meer geaccepteerd. De jongen bleek hem mee te vallen en hij hoefde niet te worden overtuigd dat Magda en Pedro gek op elkaar waren. - Ik ben met je moeder nooit zo klef geweest maar het zal wel Italiaans zijn om zo je gevoelens te laten blijken. Maar die familie! Je wordt stapelgek van dat geschreeuw, die opgewondenheid. In de trouwzaal van het stadhuis van Ancona had hij de plechtigheid nog kunnen volgen maar het ritueel in de kerk was aan hem voorbijgegaan. - Wat een poppenkast, en hij had zich moeten inhouden toen hij achteraf hoorde dat Magda ermee had ingestemd dat de kinderen katholiek zouden worden opgevoed. - Dat moeten die kinderen later zelf maar beslissen! Die kinderen waren snel gekomen, Antonio en Flora, en haar

ouders hadden zich verguld gevoeld hoewel die al gauw als Tonio en Florrie door het leven gingen. Toen zij zelf werd vernoemd, was ze aangedaan geweest en dat de jonge Michaela zoals zij Micha werd genoemd, had haar ontroerd. Het was een reactie die een geheel andere lading kreeg toen Andreas en Marianne hun tweede Nikolaos noemden, waarvan het Niki dat werd gebruikt, allengs de scherpste had weggenomen.

Het geluid van de trein veranderde; het regelmatige bonken veranderde in een snelle opeenvolging van lichte dreunen maar het was niet alleen het geluid maar vooral het schokken van de wagon waardoor ze terugkwam in de werkelijkheid. Ze naderden een station en ze wist dat ze Amersfoort binnenreed. Ze knoopte haar jasje dicht, trok de riem van haar handtas over haar hoofd en zette de tas op schoot. Ze kon zo haar trolley uit het bagagerek nemen. Ze keek op haar horloge, niet om te controleren of de trein op tijd was, maar om te constateren dat Andreas, Marianne en de kinderen nu wel in de auto zouden zitten.

Wat reisde ze na, reisde ze wel iets na? Had ze met deze reis ingestemd omdat Andreas dat zo graag wilde? Welke reden zou hij hebben? Ze hadden het er nauwelijks met elkaar over gehad nadat ze had gezegd dat ze met hem meeging. Er waren zo veel redenen, had Andreas gezegd. - Ik wil nog graag eens met jou op vakantie, zoals vroeger toen ik nog thuis was. - Denk je echt dat een herhalingsoefening mogelijk is? Hij omdat hij daarop geen antwoord gaf: - Griekenland is zo veranderd. En zij: - Anders dan elders in Europa?

Het was een om elkaar heen draaien geweest. De vragen bleven.

Zou hij iets willen verduidelijken omdat hij iets had gezocht en gevonden dat zij had willen verliezen? Was zij een stukje in een puzzel waarin hij zijn vader een plek had gegeven maar waaraan zij nog ontbrak? Streefde hij naar een verzoening omdat hij dacht dat zij daarnaar uitzag? Zat hij niet met een probleem waarvoor hij naar een oplossing zocht en meende hij dat zij daarin een rol kon spelen? Of was er iets dat haar dwars zat? Hoe verklaarde ze de plotselinge emotie toen haar reis begon? Was er toch iets waar Andreas op zinspeelde, dat niet alleen hem raakte maar ook haar? Nikolaos speelde al jaren geen rol meer in haar leven. Magda wel, ook al was ze er al dertig jaar niet meer. Misschien was het de afwijzing van Magda geweest die haar steeds weer naar haar toe had gedreven; zij had Magda niet willen loslaten. Uit Magda's afwijzing – een pijnlijke afwijzing – had ze ook de conclusie kunnen trekken dat het genoeg was geweest: ik zet een streep. Maar als ze daar voor stond, moest ze aan de Magda denken, die haar dierbaar was. Ze was na Magda's huwelijk niet alleen in de zomervakanties maar ook tussendoor in Ancona geweest waar Magda en Pedro en spoedig de kleine Tonio bij zijn ouders in het grote huis in het centrum van de stad woonden. Als zij er was, was Alberto er ook altijd geweest maar ze had z'n avances afgewezen, wat niet alleen Alberto speet maar ook Magda die haar bij zich had willen houden en in haar huwelijk daartoe de kans zag. Het was het eerste signaal geweest dat Magda zich niet gelukkig voelde. Met Magda en Tonio op een terras had ze geschrokken gezien hoe die tegen

haar tranen vocht. Met horten en stoten had Magda uitgesproken dat ze zich doodongelukkig voelde. - Het ligt niet aan Pedro. Het is m'n schoonmoeder die me in een keurslijf dwingt. Een windvlaag tilde het zonnescerm op en Magda's gezicht kwam even in de volle zon; een traan lichtte op. Magda nam snel een zakdoek en keerde zich van haar af. - En ik ben ook zwanger. In het lawaai van een stadsbus die voorbijreed zou haar reactie zijn verdronken als ze al gesproken zou hebben. Maar ze zweeg tot de bus uit het zicht was. Ze had neiging te vloeken maar zei: - Leuk voor Tonio, en om niet de indruk achter te laten dat het schijnheilig klonk, zei ze snel: - Pedro nog altijd onstuimig? Er kwam een lach terug op Magda's gezicht. - Ik geniet van hem! En ineens, haast baldadig: - Elke keer weer! Het had het huwelijk niet gered en in de jaren daarna had Magda haar steeds duidelijker laten merken dat ze dit leven niet volhield.

De schoonmoeder was overheersend. Ze had gezien dat Magda weinig ruimte kreeg zelf iets te doen, om haar eigen gang te gaan, een eigen huishouding te hebben, laat staan dat ze buitenshuis iets zou ondernemen. Misschien dat als ze daar in de verpleging was gegaan ... Pedro's eer was het te na geweest toen zij er met hem over had gesproken. - Het zou Magda goed doen. Het was tegen dovemansoren gezegd en toen hij het in de familiekring had genoemd, daartoe geprest door zijn moeder die hen had zien zitten praten - Waar hadden jullie het over? was hij niet voor Magda opgekomen.

Ze wist niet wat er allemaal in die jaren was voorgevallen. Toen ze studeerde, was ze regelmatig in Ancona

geweest; daarna had ze een baan met eenentwintig vakantiedagen in een jaar en had ze Magda veel minder gezien en elke keer was ze meer geschrokken. Pedro had haar een keer apart genomen. - Michaela, ik moet je spreken. Het gaat niet goed met Magda en ik weet niet wat ik moet doen. Nog meer moet doen. - Hoe bedoel je: nog meer? - Ze is opgenomen geweest. Magda had haar dat niet verteld. - Nu loopt ze bij een psychiater. Ze krijgt tabletten. Het helpt allemaal niet. Ze had in de bar naast hem gestaan en had medelijden met hem gehad. - Ben jij bij die psychiater geweest? Hij had geschrokken gereageerd. - Ik ben toch niet ziek? Jij begrijpt het ook niet, had ze gedacht. Het deprimeerde haar. Zou Pedro dan zelf niet in de gaten hebben wat er schortte? Hij ging op in z'n werk, liet zich leven door z'n familie en had niet in de gaten dat Magda leed onder de situatie. Hoe kon zij ingrijpen? Ver van Ancona stond ze machteloos. - Doe je nog wel eens een poging een eigen huis te huren of kopen? Pedro had haar bevreemd aangekeken. - Ergens anders gaan wonen? We wonen toch goed? Zijn wereld was onaantastbaar, begreep ze. Als Pedro dan niets anders wilde, hoe kon ze Magda dan tot verandering bewegen? Ze nam haar mee de stad in, zocht een hoekje in een bar, deed een bestelling, stootte Magda aan, zei dat het zo gezellig was met z'n tweeën en begon voorzichtig met: - Heb je geen vrije tijd die je anders kunt besteden? Kun je er niet vaker op uitgaan? Je sportte vroeger; je kunt toch lid van een club worden? Ze zei niet: - Laat dat huis af en toe achter je. Magda wees naar Tonio en op haar buik, met een hand die het voorstel verwierp.